

สัณฐานวิทยาของต่อมโคนกลีบเลี้ยง (Colleter) ของพืชวงศ์ลีลาวดี (Apocynaceae)

Colleters Morphology of the Family Apocynaceae

พิณชนก มะลิมาต, ^{1*} ปิยะพร แสนสุข, ² อุษา ทองไพโรจน์³

Pinchanok Malimart, ^{1*} Piyaporn Saensouk, ² U-sa Thongpairoj³

บทคัดย่อ

ศึกษาสัณฐานวิทยาของต่อมโคนกลีบเลี้ยง (colleter) ของพืชวงศ์ลีลาวดี (Apocynaceae) จำนวน 22 ชนิด ด้วยกล้องสเตอริโอ พบต่อมโคนกลีบเลี้ยงในพืช 9 ชนิด ได้แก่ ส้มลม (*Aganonerion polymorphum* Pierre ex Spire.) โมกบ้าน (*Wrightia religiosa* Benth. ex Kurz) ชมนาด (*Vallis glabra* (L.) Ktze.) โมกหลวง (*Holarrhena pubescens* Wall. ex G. Don) ร้าเพย (*Thevetia peruviana* (Pers.) K. Schum.) บานบุรีเถา (*Mandevilla* sp.) แพงพวย (*Catharanthus roseus* (L.) G. Don) พุดทุ่ง (*Holarrhena curtisii* King & Gamble) และพุดสวน (*Ervatamia eomaria* Stapf) พบว่าสัณฐานวิทยาต่อม มีรูปร่าง 4 แบบ ได้แก่ รูปร่างคล้ายซี่ฟัน รูปร่างสามเหลี่ยมกว้าง รูปร่างคล้ายขนครุย และรูปร่างขนาดใหญ่ยืดยาว มีตำแหน่งต่อม 5 แบบ ได้แก่ ติดข้างเดียวของกลีบเลี้ยง ติดทั้ง 2 ข้างของกลีบเลี้ยง เรียงเป็นแถวบริเวณโคนกลีบเลี้ยง ติดสลับกับกลีบเลี้ยง และเรียงเป็นกลุ่มตรงกลางโคนกลีบเลี้ยง จากผลการศึกษาสัณฐานวิทยาของต่อมโคนกลีบเลี้ยงเป็นลักษณะสำคัญที่สามารถนำมาใช้ในการระบุชนิดพืชวงศ์ลีลาวดีได้

คำสำคัญ: พืชวงศ์ลีลาวดี สัณฐานวิทยา ต่อมโคนกลีบเลี้ยง

Abstract

Colleter morphology of twenty-two species of family Apocynaceae were studied by stereo microscopy. The result showed that the colleters were found in nine species including: *Aganonerion polymorphum* Pierre ex Spire., *Wrightia religiosa* Benth. ex Kurz, *Vallis glabra* (L.) Ktze., *Holarrhena pubescens* Wall. ex G. Don, *Thevetia peruviana* (Pers.) K. Schum., *Mandevilla* sp., *Catharanthus roseus* (L.) G. Don, *Holarrhena curtisii* King & Gamble and *Ervatamia eomaria* Stapf. Four types of colleter shape are recognized; teeth-like type, broadly triangular type, ciliate-like type and elongated large type. The position of colleter are following; one side of calyx, both side of calyx, row, alternate with calyx, and group at the central. The colleter characteristics can be used for identification the species of family Apocynaceae.

Keywords: Apocynaceae, Morphology, Colleters

¹ นิสิตปริญญาโท, ^{2,3} อาจารย์, ภาควิชาชีววิทยา, คณะวิทยาศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม อำเภอกันทรวิชัย จังหวัดมหาสารคาม 44150.

¹ Master degree student, ^{2,3} Lecturer, Department of Biology, Faculty of Science, Mahasarakham University, Kantarawichai District, Maha Sarakham 44150, Thailand.

* Corresponding author; Pinchanok Malimart, Department of Biology, Faculty of Science, Mahasarakham University, Kantarawichai District, Maha Sarakham 44150, Thailand. Ammy_1712@hotmail.com.

บทนำ

พืชวงศ์ลีลาวดี (Apocynaceae) เป็นวงศ์ที่มีขนาดใหญ่ มีการกระจายพันธุ์ทั่วโลกประมาณ 155 สกุล 1700 ชนิด ในประเทศไทยพบ 42 สกุล 125 ชนิด พืชวงศ์นี้มีลักษณะเด่นคือ มียางสีขาว ใบเดี่ยวติดตรงข้ามหรือติดเป็นวงรอบข้อ ดอกออกเป็นช่อตามซอกใบหรือปลายยอด ดอกสมบูรณ์เพศ สมมาตรตามรัศมี กลีบเลี้ยงและกลีบดอกมีอย่างละ 5 กลีบ¹ เป็นพืชที่มีความสำคัญทางเศรษฐกิจ มีการนำไปใช้ประโยชน์ทางเภสัชกรรมมีสรรพคุณเป็นยาสมุนไพร รักษาโรค เช่น พุดทุ่ง (*Holarrhena curtisii* King & Gamble) ใช้รากต้มน้ำดื่มแก้บิด แก้ผดผื่นคัน ลีลาวดีขาว (*Plumeria obtusa* L.) ใช้เปลือกต้น แก้ไข้ ขับประจำเดือน แก้อาการถ่ายท้อง เนื้อไม้ แก้ไอ ขับพยาธิ ส่วนแก่นไม้ใช้คุมกำเนิด ถ่ายพิษ แก้โรคผิวหนัง ใบแก้บาดทะยัก แก้ปวดบวม ดอกแก้ไข้มาลาเรีย ส้มลม (*Aganonerion polymorphum* Pierre ex Spire.) ใช้รากต้มน้ำดื่ม แก้กล้ามเนื้อท้องเกร็ง ลำต้นต้มน้ำดื่มแก้ลมวิงเวียน² พญาสัตบรรณ (*Alstonia scholaris* (L.) R.Br.) เปลือกต้นใช้แก้หลอดลมอักเสบ สมานลำไส้ แก้บิด³ นอกจากนั้นยังมีประโยชน์ในการปลูกเป็นไม้ประดับตกแต่งภูมิทัศน์ เช่น แพงพวย (*Catharanthus roseus* (L.) G.Don) ชมนาด (*Vallis glabra* (L.) Ktze.)⁴ และเป็นพืชอาหาร เช่น ดอกหรือใบอ่อนของส้มลมรับประทานเป็นผักสด กับน้ำพริก หรือดอกลีลาวดีทอดรับประทานกับน้ำพริกได้ พืชวงศ์นี้นอกจากมีความหลากหลายของจำนวนชนิดแล้วยังมีความหลากหลายของลักษณะสัณฐานวิทยามาก โดยลักษณะสำคัญที่ใช้ในการจำแนกพืชวงศ์นี้มีหลายลักษณะได้แก่ ลักษณะดอก ก้านกลุ่มเรณู (translator) ละอองเรณู (pollen) และต่อมโคนกลีบเลี้ยง

ต่อมโคนกลีบเลี้ยง (colleter) เป็นต่อมหรือขนชนิดหลายเซลล์ที่พบบริเวณผิวของกลีบเลี้ยง หูใบ ก้านดอก หรือผิวของลำต้น พบในพืชวงศ์กันเกรา (Loganiaceae) และวงศ์เข็ม (Rubiaceae)⁶ ส่วนในพืชวงศ์ลีลาวดีพบที่บริเวณโคนกลีบเลี้ยง ในพืชแต่ละชนิดมีความแตกต่างทั้งตำแหน่ง รูปร่าง และขนาด จัดเป็นลักษณะที่สำคัญในการจำแนกทางอนุกรมวิธานของพืชวงศ์นี้มาก โดยเฉพาะการจำแนกในระดับวงศ์ย่อย ดังปรากฏในรายงานการศึกษาสัณฐานวิทยาต่อมของพืชวงศ์ย่อย Periplocoideae สกุล *Mondia* พบต่อม 5-10 อัน ขนาดกว้าง 0.13-0.16 มิลลิเมตร ยาว 0.25-0.29 มิลลิเมตร⁷ ในสกุล *Baseonema* มีต่อม 2 อันคู่กัน รูปกรวย ไม่เชื่อมติดกัน ส่วนสกุล *Batesanthus* พบ 2 อัน รูปคล้ายซี่ฟัน เชื่อมติดกัน⁸ และต่อมในวงศ์ย่อย Apocynoideae พบในโมกหลวง (*Wrightia pubescens* R.Br.) มีขนาดใหญ่อยู่ตรงกลาง¹

ปัจจุบันการศึกษาทางด้านชีวโมเลกุลได้จัดให้พืชวงศ์ลีลาวดี และพืชวงศ์ดอกกรัก (Asclepiadaceae) รวมอยู่ในวงศ์เดียวกัน ภายใต้ Apocynaceae s.l. ซึ่งแยกออกเป็น 5 วงศ์ย่อยคือ Apocynoideae, Asclepiadoideae, Periplocoideae, Rauvolfioideae และ Secamonoideae^{9,10} ส่วนข้อมูลในหนังสือพรรณพฤกษชาติของประเทศไทย (Flora of Thailand) ยังคงแยกพืช 2 วงศ์นี้ออกจากกัน อีกทั้งข้อมูลการศึกษาลักษณะสัณฐานวิทยาของพืชวงศ์ลีลาวดีในประเทศไทยยังมีน้อยมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งข้อมูลของต่อมโคนกลีบเลี้ยง ดังนั้นการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้จึงมีจุดมุ่งหมายเพื่อศึกษาลักษณะสัณฐานวิทยาของต่อมโคนกลีบเลี้ยงในพืชวงศ์ลีลาวดี และนำข้อมูลที่ได้มาใช้ในการจำแนกพืชวงศ์นี้ในประเทศไทยต่อไป

วัสดุอุปกรณ์และวิธีการศึกษา

ศึกษาตัวอย่างพืชวงศ์ลีลาวดีจำนวน 22 ชนิด (Table 1) โดยการนำชิ้นตัวอย่างของกลีบเลี้ยงมาตัดส่วนโคนกลีบเลี้ยงที่ติดอยู่กับหลอดกลีบดอกของตัวอย่างพืชสด หรือตัวอย่างดอง ศึกษาลักษณะสัณฐานวิทยาต่อมภายใต้กล้องสเตอริโอ วัดขนาดรูปร่าง บอกตำแหน่งการติดของต่อม บันทึกภาพ นำข้อมูลที่ได้มาบรรยายสัณฐานวิทยาของต่อมโคนกลีบเลี้ยงของพืชวงศ์ลีลาวดี

ผลการศึกษา

จากการศึกษาฐานฐานวิทยาของต่อมโคนกลีบเลี้ยงของพืชวงศ์ลิลาวดี จำนวน 22 ชนิด ด้วยกล้องสแตริโอ พบว่ามีพืชจำนวน 13 ชนิดที่ไม่พบต่อมโคนกลีบเลี้ยง ได้แก่ โมก (*Wrightia pubescens* R.Br.) ดอกรัก (*Calotropis gigantea* (L.) R.Br.ex Ait.) หญ้าพันเกลียว (*Ceropegia thailandica* Meve) จมูกปลาหลด (*Oxystelma esculentum* (L.) R.Br.) ขจร (*Telosma minor* Craib) ออบเชยเถา (*Zygotelma benthamii* Baill.) ดินเบ็ดทะเล (*Cerbera odollam* Gaertner) พญาสัตบรรณ พุดปากเปิด (*Kopsia angustipetala* Kerr) บานบุรีเหลือง (*Allamanda cathartica* L.) ลิลาวดีขาว ลิลาวดีหัวลูกศร (*Plumeria pudica* Jacq.) และลิลาวดีแดง (*Plumeria rubra* L.) มีจำนวน 9 ชนิดที่พบต่อมโคนกลีบเลี้ยง (ภาพที่ 1) จำนวน ขนาด รูปร่าง และตำแหน่งการติดของต่อมโคนกลีบเลี้ยงมีลักษณะแตกต่างกัน (Figure 2 และ Figure 3) ดังนี้

1. ส้มลม (*Aganonerion polymorphum* Pierre ex Spire.) พบต่อม 1 อัน ติดอยู่บริเวณข้างเดียวของกลีบเลี้ยง มีรูปร่างคล้ายซี่ฟัน ขนาดกว้าง 0.13 มิลลิเมตร ยาว 0.37 มิลลิเมตร (Figure 2a)

2. โมกบ้าน (*Wrightia religiosa* Benth. ex Kurz) พบต่อม 1 อัน ติดอยู่บริเวณข้างเดียวของกลีบเลี้ยง มีรูปร่างคล้ายซี่ฟัน ขนาดกว้าง 0.2 มิลลิเมตร ยาว 0.43 มิลลิเมตร (Figure 2b)

3. ชมนาด (*Vallis glabra* (L.) Ktze.) พบต่อม 2 อัน ติดทั้ง 2 ข้างของกลีบเลี้ยง มีรูปร่างเป็นรูปสามเหลี่ยม ลักษณะบางใสไม่เชื่อมติดกัน ขนาดกว้าง 0.36 มิลลิเมตร ยาว 0.41 มิลลิเมตร (Figure 2c)

4. โมกหลวง (*Holarrhena pubescens* Wall. ex G.Don) พบต่อม 2 อัน ติดทั้ง 2 ข้างของกลีบเลี้ยง มีรูปร่างเป็นรูปสามเหลี่ยมลักษณะอวบหนา และเชื่อมติดกัน ขนาดกว้าง 0.2 มิลลิเมตร ยาว 0.43 มิลลิเมตร (Figure 2d)

5. รำเพย (*Thevetia peruviana* (Pers.) K. Schum.) พบต่อม 6-8 อัน เรียงเป็นแถวบริเวณโคนกลีบเลี้ยง มีรูปร่างคล้ายขนครุย ขนาดกว้าง 0.07 มิลลิเมตร ยาว 0.65 มิลลิเมตร (Figure 2e)

6. บานบุรีเถา (*Mandevilla* sp.) พบต่อม 6-7 อัน เรียงเป็นแถวบริเวณโคนกลีบเลี้ยง รูปร่างคล้ายซี่ฟัน ขนาดกว้าง 1.12 มิลลิเมตร ยาว 1.5 มิลลิเมตร (Figure 2f)

7. แพงพวย (*Catharanthus roseus* (L.) G.Don) พบต่อม 1 อัน ติดสลับกับกลีบเลี้ยง มีรูปร่างขนาดใหญ่ยืดยาว ขนาดกว้าง 0.65 มิลลิเมตร ยาว 1.71 มิลลิเมตร (Figure 2g)

8. พุดทุ่ง (*Holarrhena curtisii* King & Gamble) พบต่อม 1 อัน ติดสลับกับกลีบเลี้ยง มีรูปร่างคล้ายซี่ฟัน ขนาดกว้าง 0.17 มิลลิเมตร ยาว 0.52 มิลลิเมตร (Figure 2h)

9. พุดสวน (*Ervatamia eornaria* Stapf) พบต่อม 4-7 อัน ติดเรียงเป็นกลุ่มตรงกลางโคนกลีบเลี้ยง มีรูปร่างคล้ายซี่ฟัน ขนาดกว้าง 0.2 มิลลิเมตร ยาว 0.65 มิลลิเมตร (Figure 2i)

Figure 1 The family Apocynaceae: (a) *Aganonerion polymorphum* Pierre ex Spire., (b) *Wrightia religiosa* Benth. ex Kurz, (c) *Vallaris glabra* (L.) Ktze., (d) *Holarrhena pubescens* Wall. ex G.Don, (e) *Thevetia peruviana* (Pers.) K. Schum., (f) *Mandevilla* sp., (g) *Catharanthus roseus* (L.) G.Don, (h) *Holarrhena curtisii* King & Gamble, (i) *Ervatamia eornaria* Stapf

Table 1 The colleter morphology of 22 species of family Apocynaceae

Subfamily	Scientific name	Local name	Position	Types of colleter	Number of colleter	
Apocynoideae	<i>Aganonerion polymorphum</i> Pierre ex Spire.	ส้มลม	ติดข้างเดียวของกลีบเลี้ยง	รูปร่างคล้ายซี่ฟัน	1	
	<i>Ervatamia eornaria</i> Stapf	พุดสวน	ติดเรียงเป็นกลุ่มตรงกลางโคนกลีบเลี้ยง	รูปร่างคล้ายซี่ฟัน	4-7	
	<i>Holarrhena curtisii</i> King & Gamble	พุดทุ่ง	ติดสลับกับกลีบเลี้ยง	รูปร่างคล้ายซี่ฟัน	1	
	<i>H. pubescens</i> Wall. ex G.Don	โมกหลวง	ติดทั้ง 2 ข้างของกลีบเลี้ยง	รูปร่างสามเหลี่ยม อวบน้ำ เชื่อม ติดกัน	2	
	<i>Mandevilla</i> sp.	บานบุรีเถา	ติดเรียงเป็นแถวบริเวณโคนกลีบเลี้ยง	รูปร่างคล้ายซี่ฟัน	6-7	
	<i>Vallis glabra</i> (L.) Ktze.	ชมนาด	ติดทั้ง 2 ข้างของกลีบเลี้ยง	รูปร่างสามเหลี่ยม บางใส ไม่เชื่อม ติดกัน	2	
	<i>Wrightia pubescens</i> R.Br.	โมก	-	-	-	
	<i>W. religiosa</i> Benth. ex Kurz	โมกบ้าน	ติดข้างเดียวของกลีบเลี้ยง	รูปร่างคล้ายซี่ฟัน	1	
	Asclepiadoideae	<i>Calotropis gigantea</i> (L.) R.Br.ex Ait.	ดอกรั้ว	-	-	-
		<i>Ceropegia thailandica</i> Meve	หญ้าพันเกลียว	-	-	-
<i>Oxystelma esculentum</i> (L.) R.Br.		จุมูกปลาหลด	-	-	-	
<i>Telosma minor</i> Craib		ขจร	-	-	-	
<i>Zygostelma benthamii</i> Baill.		อบเชยเถา	-	-	-	
Rauvolfioideae	<i>Allamanda cathartica</i> L.	บานบุรีเหลือง	-	-	-	
	<i>Alstonia scholaris</i> (L.) R.Br.	พญาสัตบรรณ	-	-	-	

- Colleter absent

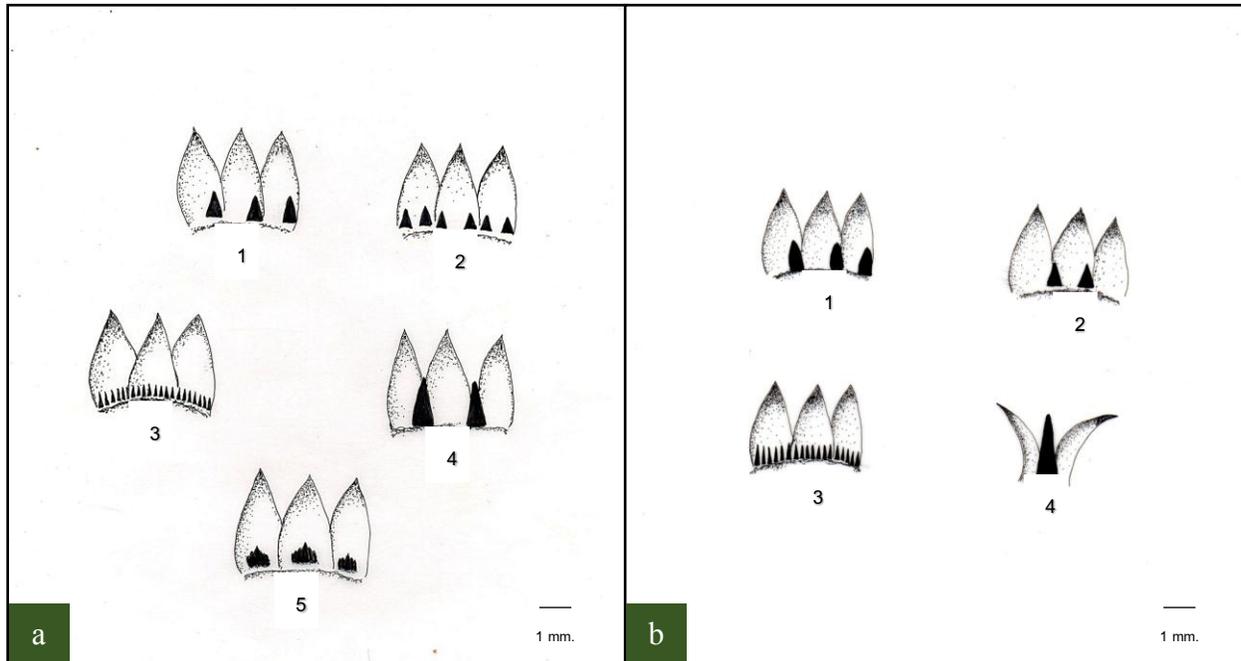
Table 1 (continue) The colleter morphology of 22 species of family Apocynaceae

Subfamily	Scientific name	Local name	Position	Types of colleter	Number of colleter
Rauvolfioideae	<i>Catharanthus roseus</i> (L.) G.Don	แพงพวย	ติดสลับกับกลีบเลี้ยง	รูปร่างขนาดใหญ่ ยึดยาว	1
	<i>Cerbera odollam</i> Gaertner	ตีนเป็ดทะเล	-	-	-
	<i>Kopsia angustipetala</i> Kerr	พุดปากเป็ด	-	-	-
	<i>Plumeria alba</i> L.	ลีลาวดีขาว	-	-	-
	<i>P. pudica</i> Jacq.	ลีลาวดีหัวลูกศร	-	-	-
	<i>P. rubra</i> L.	ลีลาวดีแดง	-	-	-
	<i>Thevetia peruviana</i> (Pers.) K. Schum.	รำเพย	ติดเรียงเป็นแถวบริเวณโคนกลีบเลี้ยง	รูปร่างคล้ายขนครุย	6-8

- Colleter absent

Figure 2 The colleter morphology of family Apocynaceae (The arrow points): (a) *Aganonerion polymorphum* Pierre ex Spire., (b) *Wrightia religiosa* Benth. ex Kurz, (c) *Vallaris glabra* (L.) Ktze., (d) *Holarrhena pubescens* Wall. ex G.Don, (e) *Thevetia peruviana* (Pers.) K. Schum., (f) *Mandevilla* sp., (g) *Catharanthus roseus* (L.) G.Don, (h) *Holarrhena curtisii* King & Gamble, (i) *Ervatamia eomaria* Stapf (Scale bars 200 µm.)

Figure 3 a. The position of colleters: (1) one side of calyx, (2) both side of calyx, (3) row, (4) alternate with calyx, (5) group at the central; b. The shape of colleters; (1) teeth-like, (2) broadly triangular, (3) ciliate-like, (4) elongated large.

วิจารณ์และสรุปผล

จากการศึกษาลักษณะสัณฐานวิทยาต่อมโคนกลีบเลี้ยงของพืชวงศ์ลีลาวดีในครั้งนี้ พบว่า โมกบ้านมีต่อมโคนกลีบเลี้ยง และมีตำแหน่งติดอยู่บริเวณข้างเดียวของกลีบเลี้ยง รูปร่างคล้ายซี่ฟัน ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของ Middleton¹ ที่รายงานว่าพบต่อมในพืชสกุล *Wrightia* เช่นเดียวกัน แต่ข้อมูลลักษณะขนาด และตำแหน่งแตกต่างกัน คือในการศึกษานี้มีตำแหน่งติดด้านข้างของกลีบเลี้ยง แต่การศึกษาของ Middleton มีขนาดใหญ่และติดบริเวณกลางกลีบเลี้ยง อาจเป็นไปได้ว่าพืชสกุลนี้มีตำแหน่งการติดของต่อมโคนกลีบเลี้ยงหลายแบบ จึงควรมีการศึกษาเพิ่มเติมในชนิดอื่นๆ ด้วย และในการศึกษานี้เป็นการรายงานลักษณะสัณฐานวิทยาต่อมโคนกลีบเลี้ยงของพืชวงศ์ลีลาวดี 9 ชนิดเป็นครั้งแรก ได้แก่ ส้มลม โมกบ้าน ชมพู่ โมกหลวง ราเพย บานบุรีเถา แพงพวย พุดทุ่ง และพุดสวน โดยบรรยาย

ลักษณะรูปร่าง ขนาด และตำแหน่งของต่อมโคนกลีบเลี้ยงเพิ่มเติมจากรายงานการวิจัยที่ผ่านมา

จากผลการศึกษาสัณฐานวิทยาต่อมโคนกลีบเลี้ยงของพืชวงศ์ลีลาวดี สามารถสรุปได้ดังนี้ ต่อมมีจำนวน 1-8 อัน มีรูปร่าง 4 แบบ คือ รูปร่างคล้ายซี่ฟัน รูปร่างสามเหลี่ยมกว้าง รูปร่างคล้ายขนครุย และรูปร่างขนาดใหญ่ยืดยาว ขนาดกว้าง 0.07-1.12 มิลลิเมตร ยาว 0.37-1.71 มิลลิเมตร ตำแหน่งของต่อมมี 5 แบบ ได้แก่ ติดข้างเดียวของกลีบเลี้ยง ติดทั้ง 2 ข้างของกลีบเลี้ยง เรียงเป็นแถวบริเวณโคนกลีบเลี้ยง ติดสลับกับกลีบเลี้ยง และเรียงเป็นกลุ่มตรงกลางโคนกลีบเลี้ยง ซึ่งข้อมูลสัณฐานวิทยาของต่อมโคนกลีบเลี้ยงคือ รูปร่าง ขนาด และตำแหน่งจัดเป็นลักษณะที่สำคัญในการระบุชนิดของพืชวงศ์ลีลาวดีได้ แต่ยังไม่สามารถใช้ในการจำแนกพืชในระดัพบวงค์ย่อยได้ เนื่องจากตัวอย่างพืชในวงศ์ย่อย Apocynoideae และ Rauvolfioideae ที่ศึกษาในครั้งนี้

พบทั้งที่มี และไม่มีต่อมโคนกลีบเลี้ยง เฉพาะวงศ์ย่อย
Asclepiadoideae เท่านั้น ที่ไม่พบต่อมโคนกลีบเลี้ยง

ดังนั้นจึงควรมีการศึกษาเพิ่มเติม โดยการเพิ่ม
จำนวนชนิดของตัวอย่างที่ศึกษาให้ครอบคลุมทุกวงศ์
ย่อย และเพิ่มจำนวนชนิดภายในแต่ละวงศ์ย่อย เพื่อเป็น
ประโยชน์ในการใช้ข้อมูลของต่อมในการระบุชนิดพืชวงศ์
นี้ ตลอดจนการอธิบายความสัมพันธ์ของวงศ์ย่อยภายใน
พืชวงศ์นี้ได้

กิจกรรมประกาศ

ขอขอบคุณโครงการพัฒนากำลังคนด้านวิทยาศาสตร์
(ทุนเรียนดีวิทยาศาสตร์แห่งประเทศไทย) ที่สนับสนุน
ทุนการศึกษาในครั้งนี้

เอกสารอ้างอิง

1. Middleton DJ. Apocynaceae. In: Santisuk T, Larsen K, editors. Flora of Thailand. Bangkok: Diamond Printing Co. Ltd.; 1999. P. 1-153. (1; 7)
2. นิจศิริ เรืองรังสี, รัชชชัย มังคละคุปต์. สมุนไพรไทย. กรุงเทพมหานคร: บี เฮลท์ดี; 2547.
3. พิณีจ จันทร. ยาดีใกล้ตัว. กรุงเทพมหานคร: ฐานบุ๊คส์; 2551.

4. องค์การสวนพฤกษศาสตร์สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์. ไม้ดอกไม้ประดับ. บริษัทด้านสุทธนาการพิมพ์ จำกัด; 2536.
5. ทยา กิจการุณ. อาหารดอกไม้. กรุงเทพมหานคร: บริษัทอมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง; 2545.
6. Hickey M, King C. The Cambridge Illustrated Glossary of Botanical Terms. Cambridge University press; 2000. P. 9, 118.
7. Venter HJT, Verhoeven, RL, Bruyns PV. Morphology and taxonomy of *Mondia* (Apocynaceae: Periplocoideae). South African Journal of Botany 2009; 75: 456-465.
8. Venter HJT, Verhoeven RL. Morphology and taxonomy of *Baseonema* and *Batesanthus* (Apocynaceae: Periplocoideae). South African Journal of Botany 2009; 75: 445-455.
9. Endress M.E, Bruyns PV. A revised classification of the Apocynaceae. Botanical Review 2000; 66: 1-56.
10. Middleton DJ. An update on the Apocynaceae in Thailand. Thai Forest bulletin (Bot.) Special issue 2009; 143-155.